

roristien ehdoilla. Venäjän kadettipuolue kiellettiin kategorisesti tuomitsemasta terroritekoja vieläpä Stolypinin sitä erikseen pyytäessäkin.⁶⁶ Suomessa Mechelinin senaatti taas soi legalistisella politiikallaan venäläisille terroristeille varsin suotuisat mahdollisuudet harjoittaa toimintaansa.

Terrori puolestaan oli eräs keskeinen tekijä siinä poliittisessa kehityksessä, joka johti vuoden 1905 vallankumouksen vaikutuksesta Venäjällä syntymässä olleiden perustulaillisten instituutioiden, kuten valtakunnanduuman ja sille vastuullisen ministeristön vähittäiseen rappeutumiseen ja poliisivaltion elementtien vahvistumiseen. Siten liberaalien myötämielisyys terroristeja kohtaan osaltaan jälleen sabotoi liberaalien omia pyrkimyksiä oikeusvaltion perustamisesta Venäjälle.

Suomelle venäläisten terroristien suosiminen kävi kalliiksi. Jo syksystä 1906 alkaen Venäjän oikeistolehdet alkoivat kirjoittaa, kuinka Suomi antoi tukensa Venäjän vallankumouksellisille⁶⁷, ja viimeistään toukokuussa 1908 duumassa käydyn välikysymyskeskustelun aikana oli yleisesti käynyt selville, että Suomen suuriruhtinaskunta oli antanut sekä aktiivista että passiivista tukeaan Venäjän terroristeille. Venäjän oikeistopiirien vaikutusvallan lisääntyttä kevään 1909 hallituskriisin jälkeen hallitsijan ja oikeiston silmissä terroristien tukikohtana maineensa menettäneellä suuriruhtinaskunnalla oli enää varsin vähän hyvää odotettavanaan.

60. *Hildermeier*, s. 385—386, *Nikolajevskij*, s. 336—338, *Zenzinov*, s. 413—414.

61. *Gerasimov*, s. 135, *Nikolajevskij*, s. 346.

62. Stolypin duumassa 11./24. 2. 1909, Gosudarstvennaja Duma. *Tretij sozvy. Stenografitsjeskie ottšety 1909 g. Sessija vtoraja. Vol. II. S.-Peterburg 1909*, p. 1418—1438, *A. A. Polivanov*, *Iz dnevnikov i vospominanii (Moskva 1924)* s. 60, *Spiridovitš*, s. 430—.

63. Vrt. esim. *Edward Chmielewski*, *Stolypin and the Russian Ministerial Crisis of 1909 (California Slavic Studies vol. 4., 1967)*, s. 1—38.

64. Vrt. esim. *Edward Chmielewski*, *Stolypin's Last Crisis (California Slavic Studies vol. 3., 1964)*, s. 95—126, *Conroy*, s. 189.

65. *Richard Pipes*, *Russia under the Old Regime (s. I. 1977)*, s. 297, 303.

66. Vrt. *Richard Pipes*, *Struve: Liberal on the Right, 1905—1944 (Cambridge, Mass. 1980)*, s. 55—56, *Conroy*, s. 155.

67. *Langhoff II*, s. 158.

Markku Salomaa

Revolverioppositio

Suomen kommunistinen puolue suunnitelti saavansa käyttöönsä vallankumouksen etujoukon, kun se ryhtyi vuoden 1918 lopulla kouluttamaan radikaalista punakaartilaisaineksesta punaupseereita. Koulutukseen liittyviä riskejä kuitenkin ei liene otettu huomioon. Taipumus suoran toiminnan suosimiseen yhdistyneenä sotilaalliseen järjestyneisyyteen ja nousevaan poliittiseen tajuntaan olisivat saattaneet johtaa punaupseeriston toimeenpanemaan ”palatsivallankumouksen” itse SKP:n johdossa; vallankäytön objektit kenties ryhtyisivätkin subjekteiksi.

Näin oli todellisuudessa myös käydä. Sotakoulun suomalaisten kurssiltaisten ja punaupseerien parissa kehittynyt ”revolverioppositio” oli seuraus SKP:n sisäistä linja- ja henkilöriidoista, jotka kärjistyivät lopulta vakavaksi terroristiseksi toiminnaksi.

Revolverioppositio syntyaustalla olivat jo vuoden 1918 punaisen Suomen siviili- ja sotilasjohtajien linjariidat. Silälä oli ainakin ajallista yhteyttä myös VKP(b):n kahdeksannessa edustajakokouksessa vuonna 1919 esiintyneeseen ”sotilasoppositioon” (voennaja oppozitsija). Pakolaisten keskuudessa herätti laajaa tyytymättömyyttä SKP:n johtajien ylellinen elintapa ja välinpitämättömältä näyttävä suhtautuminen puutteessa eläviin pakolaisiin.¹

Tyytymättömyys tuli dramaattisesti esiin heti SKP:n toisessa edustajakokouksessa elosyyskuussa 1919. SKP:n keskuskomitean kehotuksesta saivat suomalaiset joukko-osastot, kommunistiset kollektiivit ja klubit henkilölukuun mukaan valita siihen edustajansa. Ko-

1. Juho Kovanen kuuustelupöytäkirja (kptk.) no. 3971 6. 3. 1922 (Paasi (Pyy), August Juhanp., EK-VALPO Hmp. 3699).

koukseen tuli näin valittuja edustajia 42. Puheenjohtajina edustajakokouksessa toimivat Kullervo Manner, Yrjö Sirola ja J. H. Lumivuokko. Kokous muodostui meluisaksi ja välillä oli syntyä ilitappelu. Ensiksi syntyi riitaa keskuskomitean hallussa olleiden rahavarojen käyttelystä. Puolueen rahastonhoitaja K. M. Evä luki tilikertomuksen, joka ei tyydyttänyt edustajien enemmistöä. SKP:n sotilasjärjestön johtajiin lukeutunut punaupseeri, pateriston komentaja Juho Viitasaari väitti, että komissari Jukka Rahja oli käyttänyt rahavaroja yksityisiin tarkoituksiin yli 7 miljoonaa ruplaa ilman, että niiden lähempi käyttö kävi tileistä selville.² Lisäksi tuotiin esiin kovia syytöksiä SKP:n teollisuuskomiteaa vastaan. Se oli perustanut tuottamattomia teollisuuslaitoksia sijoittamalla 17 miljoonaa ruplaa Pietarin remonttiverstaaseen, Kostroman selluloosatehtaaseen, Muromin valimoon ja Buin puunjalostustehtaaseen. Niiden "kaikkien tuotanto oli kaksi tuhkakuppia". Tehtaat olivat entisiä suoritustilaan joutuneita laitoksia, joita SKP oli yrittänyt käynnistää.³

Suurin kiista syntyi kuitenkin uuden keskuskomitean vaalista, jota toimitettiin kaksi päivää. K. M. Evän johdolla entinen keskuskomitea oli pitänyt salaisen kokouksen, jossa oli laadittu oma ehdokaslista etupäässä entisen keskuskomitean jäsenistä. Edustajakokouksen enemmistö ei kuitenkaan hyväksynyt sitä sellaisenaan, vaan vaati, että keskuskomiteaan oli myös saatava sotilasjärjestöstä Kustaa Rovio, "kuusislaisena" J. H. Lumivuokko ja punaupseeri (jatkokurssilainen) Voitto Eloranta. Jukka Rahjan vastusteluista huolimatta vaali toimitettiin ja valituiksi tulivat myös Rovio ja Lumivuokko. Jukka Rahja uhkaili "käytettävissään olevilla keinoilla" ja vaati diktatuurivaltaan vedoten syrjäytettyjen Mandi Sirolan ja Jalo Kohosen ottamista keskuskomiteaan. Kokouksen enemmistö teki äänestyslakon ja Rahjan kannattajien 11 äänellä valittiin lopullinen keskuskomitea, johon kuitenkin Lumivuokko tuli Mandi Sirolan tilalle. Keskuskomiteaan tulivat täten Kullervo Manner (puheenjohtaja), Evä, Eino Rahja, Jukka Rahja, Lumivuokko, Kohonen, Väinö Jokinen, Yrjö Si-

rola sekä ulkomailla silloin oleskelleet O. V. Kuusinen ja Lauri Letonmäki.⁴

Kokouksessa edustajana ollut ensimmäisen "päästön" punaupseeri August Pyy alias "Aku Paasi", joka palveli Valkeasaaren patterissa jaksenjohtajana, purki tyytymättömyyttään kirjoittaessaan 7. syyskuuta 1919 kurssitovereilleen, punaupseeri Antti Pokkiselle:⁵

Saivarrettuamme ensin kokouksen osanotosta ja työ järjestyksestä y.m. luettiin eri toiminta kertomukset. Keskuskomitean teollisuuslaitoksien akitatsioni osasto, sotilasjärjestön y.m. Sitten alkoi yleinen arvostelu. Siinä annettiin oikein olan takaa. Melkein jokaisella oli jotain sanomista, etupäässä moittimista, paitsi tietysti K.komitean jäsenet, jotka kehuivat toinen toistensa ja ennenkaikkea itseään - - Ankarimpina arvostelijoina siviilimiehistä esintyi tov. Turkia ja Tuomi -- sotilasta. Laiho, Kohtaneva ja koetin minäkin hiukan. Rahjan veljekset siinä sai osakseen "suurinta huomiota".

Tämän jälkeen tuli esille uudestaan järjestely käsiteltäväksi. K.komitean eri haarojen edustajat selittivät likviteeraus hommaa. Kaikki on näes päätetty likviteerata venäläisille. Jaa, jäi mainitsematta tilikertomus ja "hauska" tilintarkastaja lausunto. Tämä kaikki oli mielenkiintoista, mutta kun sanon, että useilla kokouksen osanottajilla oli käsitys, että likviteeraus on "kaiken tulos" niin se tästä riittänee.

Punaupseeri August Pyy mainitsemalla "likviteerauksella" tarkoitettiin SKP:n menojen tilittämistä sinne mistä tulotkin tulivat eli VKP(b):lle. Pakolaisten keskuudessa epäiltiin laajalti SKP:n johdon syyllistyneen taloudellisiin väärinkäytöksiin. Pyy edusti kokouksessa Kansainvälisen sotakoulun (suomalaista) puoluekollektiivia, jonka tavoitteena oli bolshevikien keinoja käyttäen korvata luottamuspulaan joutunut keskuskomitea kokonaan uudella "työ- ja sotamiesneuvostolla". Pyy kirjoitti:

Uudestaan järjestely on siis selvää, mutta siitä huolimatta esitin S.sotakollektiivin puolesta, jota edustin, esityksen Suom. työv. ja sotamies neuvoston perustamisesta. - - Me näes, työläiset, tyhvät sotamiehet menimme esittämään uusia esityksiä, niin

täytyi keksiä keino, jolla voitiin meidät mustata. - -

Kun esitin Suom. työ ja sotamiesneuvostojen perustamisen, niin nousi Rahjat takapäälle ja leimasivat esityksen vastavallankumoukselliseksi. Huomaatko, missä ollaan? Rahja, Jukka esitti keskustelun kuluessa Mannerin kannattamana, että asiaa ei otettaisi käsiteltäväksikään, mutta asiaa kumminkin käsiteltiin. Sitä vastaan puhui Rahjat, Manner, Evä, Kokko y.m. heidän kannattajansa. Me kurssien edustajat selitimme ja puolustimme asiaa, vaikka tiesimme, että onhan luonnollista, etteivät he voikaan enää perääntyä likviteeraushommas-taan — ja olihan se heidän aloitteestaan. Ja ovathan he jo kymmeniä vuosia työläisten kustannuksella koulua käyneitä puhujia, joten puhuvat heikkoja sieluja pyörryksiin.

Kun asiasta oli keskusteltu esitti puheenjohtaja Rahjan esityksen, ettei asiaa otettaisi keskusteltavaksikaan, vastakkain minun alustukseni kanssa. Nyt tuntuu useasta ja erittäin minusta kummalliselta, kun asia oli käsitelty ja esitetään ettei sitä ollenkaan oteta käsiteltäväksi! Tuli kina. Minä jo haukuin noita ”diplomaatteja”, jotka eduskunnan puheenjohtaja viisaudellakin koettavat vetää työläisiä nenästä (Puheenjohtajia ovat täällä kokouksessa Manner, Jokinen ja Lumivuokko). Lopulta Rahjan äänestyselhdotusta hiukan kaunistelivat ja me tuumattiin olkoon miten tahansa, äänestivät melkein kaikkien sotilasedustajien kieltäytyessä äänestämästä. Rahja kysyi suurella päätöksellä, miksi me kieltäytymme äänestämästä. Me selitimme, että miksi puh.joht. sotki äänestysesitykset. Asiassa saimme näennäisesti päihimme. Rahjat, K.K.:n jäsenet ja heidän naisensa iloitsivat, kun he ja heidän kantansa niin loistavasti voitti. Kukaan heistä ei selittänyt, että se mitä me esitimme olisi mahdotonta, mutta kaikessa näytti piilevän että he pelkäsivät työläisten valtaa.

Viimeistään siis tässä vaiheessa oppositio oli aatteellisesti ja asiallisesti jo syntynyt. Vuosien 1919 ja 1920 vaihteessa alkoi erityisesti sotakoulun puoluekollektiivin keskuudessa kyteä salaisesti väkivaltaisia mielipiteitä vuoden 1918 kansanvaltuuskuntaa kohtaan, joka oli joukkonsa katkeralla tavalla pettänyt ja saattanut tällaiseen kurjuuteen, sekä SKP:n keskuskomiteaa kohtaan, ”joka jatkoi samaa teatteria”.⁶

Oma merkityksensä oli myös SKP:n johdon sisäisellä ”kuppikuntaisuudella”; johdolla ei ollut jakamatonta auktoriteettia, vaan johdon sisäistä valtataistelua kävivät ”rahjalaiset”, ”kuusislaiset” ja ”mannerilaiset”. Lähimmin suhteita bolshevikkeihin hoitivat kuitenkin Rahjat. Jukka Rahja oli jopa VKP(b):n kahdeksannen edustajakokouksen (18.—23. 3. 1919) valitseman sota-asiainjaooston (voennaja sektija) jäsen.⁷

Kaikki tyytymättömyyden aiheet eivät olleet vain poliittisia. Sellaisilla yksittäisilläkin asioilla saattoi olla ratkaisevaa merkitystä mielialojen kiihtymiselle, että Pietarin pahimman elintarvikepulan aikana pakolaiset ja kurssilaiset väittivät, että puoluejohto ja erityisesti komissaarit Eino ja Jukka Rahja viettivät ylläistä ja etuoikeutettua elämää Suomesta salakuljetetuilla elintarpeilla ja väkijuomilla. Sotakoululaisten oli ruoan puutteessa täytynyt syödä mm. koiranlihaa.⁸

Kansainvälisellä sotakoululla Pietarissa kurssilaiset olivat valinneet keskuudestaan erityisen 5-jäsenisen toverikollegion, jonka tehtävänä oli valvoa koulun raha- ja ruokavarojen käyttöä. Yksi syy kollegion valitsemiseen olivat juuri epäilyt Rahjojen väärinkäytöksistä. Kollegio ei kyennyt kuitenkaan täysin suorittamaan tehtäviään, koska Eino Rahja korosti että koska talousasioista vastaavat olivat VKP (b):n toimeensa nimittämiä, ei kollegiolla ollut mitään oikeutta ryhtyä heidän töitään tarkastamaan.⁹

2. Ibid. — Myös: Viitasaari, Juho Teodor. Punaupseeriluetelot, EK-VALPO Amp. II E 5 b.

3. Juho Kovasen em. kptk.

4. Ibid. — Myös esim.: *Ileka Hakalehto*, Suomen kommunistinen puolue ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918—1928 (Porvoo 1966), s. 22.

5. Paasi (Pyy), August Juhonp. EK-VALPO Hmp. 3699.

6. EK:n Terijoen alaostaston tilannekatsaus no. 18 29. 9. 1926. EK-VALPO Amp. XXXV A 2.

7. Vosmoj Sezd RKP (b) mart 1919 goda. Protokoly (Moskva 1959), s. 488. — *Heikki Mikko Vittala*, Vasemmistolainen työväenliike Suomessa. Osa 1. (Pori 1988), s. 38.

8. Etsivä Urho Kekkonen yhteenveto Kominternin 3. kongressiin (22. 6.—12. 7. 1921) osallistuneiden suomalaisten kuulusteluista. Helsinki 27. 7. 1923. EK-VALPO Amp. III A 2 a. — Myös: Lars Levi Vilhonp. Junttilan haastattelu. Turku 12. 4. 1988. — Jalmari Rasin kptk. no. 808 18. 1. 1928 EK-VALPO Amp. III A 3.

9. EK:n Sortavalan alaostaston kirje no. 638 10. 9. 1920 (Kokko, Mikko Vilhelm Mikonp. EK-VALPO Hmp. 1230).

Oppositioryhmä järjestäytyy

Suomalaisten kommunistien keskuuteen kehittyi syksyn 1919 kuluessa oppositioryhmä, jonka keskeisiksi henkilöiksi tulivat punaupseerit Voitto Eloranta, August Pyy, Otto Palho ja kursantti Väinö Puukka.¹⁰ Ryhmä kokoontui ja toimi ensin salaisesti keskuskomitean tietämättä. Jouluna 1919 oppositioryhmä lähetti kuitenkin VKP (b):n keskuskomitean jäsenelle H. G. Rakovskijille Moskovaan kantelukirjeen, jossa pyydettiin tutkimusta sotakoululla tapahtuneista ”varkauksista” ja leimattiin SKP:n sisäinen tila mädäksi. Rakovskij oli myös Kominternin perustajia ja Tshekan kollegion jäsen.¹¹

Toinen Tshekan kollegion jäsen, Rekisteröimishallinnon päällikkö Timofej Samsonov matkustikin kaksi kertaa vuoden 1920 alussa Pietariin selvittämään riitelevien suomalaisten pakolaisryhmien asioita, mutta käytännössä tuloksetta. Kun SKP:n keskuskomitea sai tiedon Samsonovin aikeista, sai se Moskovasta hankkimallaan määräyksellä kutsuttua hänet takaisin. SKP:n keskuskomitea vangitutti lisäksi Elorannan ja erotti Puukan puolueesta. Sotakoulun puoluekollektiivi ei kuitenkaan hyväksynyt tällaisia toimenpiteitä, vaan valitsi keskuudestaan tutkimuskomitean, joka ensinnäkin totesi Elorannan ilmiannot oikeiksi ja toiseksi vaati keskuskomitean jäsenet sotakoululle selvittelykokoukseen.¹²

Selvittelykokous järjestettiin tammikuussa 1920. Sinne saapuivat keskuskomitean jäsenet ja Eloranta tuotiin paikalle vangittuna. Rahjojen röyhkeä ja ylimielinen käyttäytyminen olisi aiheuttanut murhia jo tässä vaiheessa, ellei Eloranta olisi hillinnyt raivostuneita kursantteja. Kokous ei johtanut mihinkään tuloksiin, vaan sai aikaan lisää tyytymättömyyttä. Sotakoulun ja joukko-osastojen puoluekollektiivit vaativat erityisen puoluekonferenssin koolle kutsumista. Keskuskomitea ilmoitti suostuvansa konferenssin järjestämiseen ja se vapautti myös Elorannan kollektiivien takuulla.¹³

Puoluekonferenssiin kutsuttiin edustajat kaikista suomalaisten joukko-osastojen puoluekollektiiveista ja työpaikkojen puoluekol-

lektiiveista. Esimerkiksi 6. Suomalaisesta rykmentistä edustajaksi valittu punaupseeri Onni Kokkonen sai evästykseksi ohjeet ”toimia konferenssissa siihen suuntaan, että kommunistien keskuskomitean varojen käyttö ja yleensä keskuskomitean toiminta määrätään tarkastettavaksi sekä että keskuskomiteaan, jonka kokoonpano rykmenttiläisten mielestä ei ollut vaalien perusteella syntynyt, valittaisiin sellaiset henkilöt, joita valitsijat tahtovat”.¹⁴

Kun konferenssin edustajat alkoivat 14. maaliskuuta 1920 kerääntyä ns. Kuusisen klubille SKP:n keskuskomitean ja VKP(b):n suomalaisten järjestöjen keskuskomitean talolle Punaisten Ruskojen katu no. 26—28:aan, antoi Jukka Rahja vangituttaa noin 20 henkilöä. Syy selvisi, kun konferenssi seuraavana päivänä alkoi, jolloin myös vangitut oli kuitenkin vapautettava. Koolle oli kaikkiaan 32 edustajaa, joista 27 oli oppositiolaisia ja vain viisi keskuskomitean nimeämiä ja sitä kannattavia.¹⁵

Seuraavana päivänä (16. maaliskuuta 1920) valittiin puheenjohtajiksi punaupseeri Eloranta ja kursantti Puukka sekä sihteereiksi entinen kansanedustaja (1917) ja kansanvaltuutettu (1918) Evert Eloranta, työmies Onni Tuomi ja punaupseeri Kokkonen. Keskuskomitean nimeämistä viidestä edustajasta ei puhemiehistöön valittu ketään. Puhemiehistön valinnan aikana olivat konferenssissa saapuvilla myös Jukka Rahja, K. M. Evä ja joitain muita keskuskomitean jäseniä sekä heitä tukeva Tuomas Hyrskymurto.¹⁶

Puhemiehistön valinnan jälkeen ehdivät jotkut edustajat pitää lyhyitä puheita, joissa ilmaisivat tyytymättömyytensä keskuskomitean toimintaa vastaan. Sihteerinä olleen Kokkonen mukaan kritiikkiä esitettiin siitä, että ”keskuskomitean jäsenet huikentelevasti elivät yli varojensa ja esiintyivät alaisiaan kohtaan tylästi” ja ”ettei keskuskomiteaa ole oikealla lailla valittukaan”. Tällöin oli Jukka Rahja noussut istuimeltaan ja ilmoitti, että venäläisten määräyksestä oli kokouksen heti hajanuttava, koska ”siihen on tullut kommunisteille vieraita aineksia”. Konferenssin hajotuksen jälkeen päästi keskuskomitea vain osan edus-

tajista takaisin omille paikoilleen.¹⁷ Myös puoluejohdossa oli jouduttu toteamaan, että jopa VKP(b):n suomalaisten järjestöjen enemmistö oli joutumassa oppositiolle, jonka vaikutusvalta oli levinnyt kulovalkean tavoin.¹⁸

Vastalauseita esittäen osanottajat hajaantuivatkin, mutta kokoontuivat rautatieläisten huoneistoon Suomen asemalle ja päättivät järjestäytyä ”suomalaisten kommunistien oppositioryhmäksi”. Ryhmän toimikuntaan valittiin punaupseerit Eloranta, Matti Halonen, Vilho Matikainen, Palho ja Pyy sekä Tshekan toimisija ja rautateiden kollektiivin puheenjohtaja Henrik Puukko sekä kursantit Puukka ja Kaarlo Vuorio.¹⁹

SKP:n keskuskomitea puolestaan vastasi erottamalla opposition johtomiehet Eloranta, Halosen, Matikaisen, Palhon, Pyy, Puukan ja Puukon puolueesta. Monilla ”todistusaineiksilla varustettuna” opposition lähetystö meni toukokuussa 1920 Kominternin puheenjohtajan ja Pietarin puoluejohtajan Grigorij Zinovjevin puheille Smolnaan esittämään syytöksensä ja vaatimuksensa SKP:n keskuskomiteaa vastaan.²⁰

Kun Zinovjev ei sairauden vuoksi voinutkaan ottaa lähestystä vastaan, jätti lähetystö VKP(b):n Pietarin komitean sihteerille S. S. Zorinille (1890—1937) joukon asiapapereita, jotka sisälsivät aineistoa väitteiden tueksi. Oppositioryhmän toimikunta alkoi tämän jälkeen kerätä lisää todistusaineistoa keskuskomitean väärinkäytöksistä ja mielivaltaisuuksista, jotka todisteet oli aikomus jättää myöhemmin Kominternille.²¹

Mielenkiintoista on, että sekä Zorin, Hristian Rakovskij että Zinovjev — joiden puolueen oppositio siis kääntyi — lukeutuivat VKP (b):n trotskilaisiin, jotka syrjäytettiin aikanaan Trotskin kanssa ja lopulta vagittiin.

Syytökset salakuljetuksesta

Todisteiden hankkimisessa sai oppositioryhmä apua Pietariin sijoitetun 7. Armeijan poliittiselta osastolta, jossa oppositiolaisia myös palveli. Näistä avainhenkilönä oli myös Tshe-

kan palveluksessa ollut Kaarlo Tuomainen. Valkeasaassa toimi tuolloin erityinen ”Eino Rahjan putiikki”, joka oli Suomesta salakuljetettujen tavaroiden vastaanottokeskus. Sitä johti paikallisen Tshekan päällikkö punaupseeri Jalmari Kotiranta. Kotiranta välitti tavaroita SKP:n keskuskomitealle ja 7. Armeijan poliittisen osaston palveluksessa ollut ”tshekisti” Tuomainen neuvostohallituksen laskuun. Heidän kesken vallitsi ”kilpailutilanne” ja kumpikin olisi tahtonut yksin hoitaa salakuljetustavaroiden vastaanoton.²²

Eino Rahjan toiminnan henkilökohtaisena kannustimena lienee ollut yksinkertaisesti pirtun saaminen omaan käyttöönsä. Kaikki tällaiset väärinkäytökset 7. Armeijan poliittinen osasto ilmoitti oppositioryhmälle ja antoi sille myös ”siveellistä tukea” toiminnassa keskuskomiteaa vastaan.²³

Näin kerätyillä todisteilla varustettuna meni oppositioryhmän lähetystö uudestaan toukokuussa 1920 Zinovjevin luokse Smolnaan. Lä-

10. Juho Kovanen kptk. no 3971 6. 3. 1922 (Paasi (Pyy), August Juhonp. EK-VALPO Hmp. 3699). — Eloranta, Voitto Ilmari. Em.punaupseeriluettelot. — Palho, Otto Hjalmar Oskarinp. EK-VALPO Hmp. 1226. — Puukka, Väinö Samuel. EK-VALPO henkilökortit (sarja 9).

11. Juho Kovanen em. kptk. — Emt. Vosnoj Sezd, s. 437—438 ja 584. — Myös: Who Was Who In The USSR. Metuchen (New Jersey 1972), s. 471. (Rakovskij, Khristian Georgevitsh).

12. Ibid. — Myös: (Entsiklopedija) Grazhdanskaja Vojna i Voennaja Interventsija v SSSR. Moskva 1987. S. 529.

13. Juho Kovanen em. kptk.

14. Ibid. — Myös: Viitala, s. 37.

15. Onni Kokkosen kptk. no. 249/21 EK-VALPO Amp. XXXV A 2.

16. Eloranta, Voitto Ilmari. Em. punaupseeriluettelot. Puukka, Väinö Samuel. EK-VALPO henkilökortit (sarja 9).

17. Onni Kokkosen em. kptk. Myös: Juho Kovanen em. kptk.

18. Onni Kokkosen em. kptk. Kokkonen, Onni Armas Arvid. Em. punaupseeriluettelot.

19. Puukko, Henrik (Heikki) Johan Otonp., Vuorio, Kaarlo Oskar, Halonen, Matti Juhonp. ja Matikainen, Vilho Atinp. EK-VALPO henkilökortit (sarja 9).

20. Punsasotilas no. 3 10. 7. 1920 (EK-VALPO Amp. XXXV A 2). Juho Kovanen em. kptk. Myös: *Hakalehto* 1966, s. 46.

21. *Timo Vibavainen*, ”The Communards of August” — An Early Exercise in Doublethink (Petrograd 1920). Nordic Journal of Soviet and East European Studies. No. 1/1985, s. 50. — Who Was Who In The USSR (1972), s. 638 (Zorin—Gomberg, S.S.).

22. Juho Kovanen em. kptk. — Kotiranta, Jalmari EK-VALPO Hmp. 621. — Tuomainen, Kaarlo (Kalle) Kustaamp. EK-VALPO henkilökortit (sarja 9).

23. Juho Kovanen em. kptk.

hetystöön kuuluivat Elorannan, Pyy, Palhon ja Puukan lisäksi rautatieläinen Väinö Sormunen, työläinen Ville Kotikainen ja punaupseeri Johannes (Juho) Kovanen. Zinovjev otti lähetystön ystävällisesti vastaan. Hänelle jätettiin ”todistusainesten” keralla kirjelmä, missä vaadittiin uutta edustajakokousta sekä pyydettiin toimittamaan tutkimus niiden keskuskomitean väärinkäytösten johdosta, joita jätetyt asiakirjat sisälsivät.²⁴

Luettuaan kirjelmän Zinovjev ilmoitti, että siihenastista keskuskomiteaa ei enää ollut olemassa, vaan että Kominternin johto oli määrännyt uuden keskuskomitean kokoonpanosta. Siihen kuuluivat mm. Manner, Evä ja Eino Rahja, mutta ei kuitenkaan yhtään puolueopposition edustajaa. Lähetystö puolestaan totesi, että se voi hyväksyä uuden keskuskomitean edustajakokoukseen asti sillä ehdolla, että Eino Rahja jätetään siitä pois. Zinovjevin tiedusteltua, mitä lähetystöllä oli Eino Rahjaa vastaan, viitattiin jätettyihin asiakirjoihin sekä huomautettiin lisäksi, että Eino Rahja pirtuntrokauksellaan ja juopottelullaan oli sopimaton keskuskomitean jäseneksi. Zinovjevillä ei ollut tähän mitään huomautettavaa. Yleisenä käsityksenä oli, että SKP:n keskuskomitean edustajat ja erityisesti Eino Rahja, joka oli Zinovjevin läheinen ystävä, oli käynyt omalla tavallaan selittämässä asiat venäisille.²⁵

Käynnin ainoa tulos oli siinä, että Zinovjev lupasi tarkastaa asiapaperit ja antoi oppositiolle oikeuden jatkaa toimintaansa sekä kehotti sitä hankkimaan vielä lisää todisteita. Tämän jälkeen oppositio keräsi vielä uusia todisteita, jotka Zinovjevin kehotuksesta jätettiin ”Pietarin komitealle”, missä suomalaisten ”etuja” valvoi Jukka Rahja. Heinäkuun puolivälissä 1920 kutsui Pietarin komitea SKP:n keskuskomitean ja oppositioryhmän toimikunnan yhteiseen sovittelukokoukseen, mutta mitään sovintoa ei syntynyt tälläkään kerralla. Oppositio hyökkäsi syytöksillään keskuskomitean kimppuun, joka puolestaan leimasi väitteet perättömiksi ja esitti vastasyytöksen, että oppositioryhmä toimi Suomen ”lahtarien” apurina.²⁶

Elokuun alussa 1920 SKP:n keskuskomitea

piti oman salaisen katastrofikkokouksensa. Mukaan kutsuttu oppositiolainen punaupseeri Pekka (Petter) Vartiainen vangittiin, kun hän kieltäytyi yhteistyöstä opposition kaatamiseksi. Oppositioryhmän toimikunta puolestaan kokoontui käsittelemään Vartaisen vangitsemista ja vaati Pietarin komitealta hänen vapauttamistaan — tuloksetta. Uudistettuihin tiedusteluihinkaan ei kuulunut vastausta. SKP:n johto saattoi näin nojautua omissa tomissaan venäläisten hiljaiseen tukeen.²⁷

Kuusisen klubin murhat

Elokuun 26. päivänä kokoontui oppositioryhmä Otto Palhon asunnolle. Toimikunta selosti ryhmälle toimenpiteitään Vartaisen vapauttamiseksi. Tilaisuuden jälkeen jäi ryhmä miehiä neuvottelemaan lähemmistä toimenpiteistä. He olivat punaupseeri Pyy, Tshekan palveluksessa ollut punaupseeri Allan Hägglund, punaupseeri Juho Joronen, punaupseeri Halonen, kursantti Vuorio sekä työmiehet August Nylund, Mathias Leander Krokfors, Lauri Sulander ja Emil Hellsten. Tässä piirissä päätettiin, että ellei Vartiaista vapautettaisi elokuun 29. päivään mennessä, murhattaisiin tuolloin SKP:n keskuskomitean jäsenistä Kullervo Manner, Väinö Jokinen, K. M. Evä sekä Eino ja Jukka Rahja. Listalla oli myös mm. Tuomas Hyskymurto. Tavoitteena oli raivata tieltä kerralla kaikki ”herrasosialistit” ts. koko keskuskomitea ja ottaa SKP:n johto. Murhat oli määrä tehdä kunkin kohteen omalla asunnolla. Kunkin iskuryhmän jäsenen tuli lisäksi valita ryhmään vielä yksi luotettava mies lisäksi.²⁸

Ennen määräpäivää ilmoitti Pietarin komitea, että vastaus Vartiaisen asiassa annetaan 31. elokuuta. Opposition johtoryhmä piti varmistuskokouksensa 28. elokuuta Elorannan

24. Ibid.

25. Ibid. — Myös: EK:n Terijoen alaosaston em. tilannekatsaus no. 18 29. 9. 1926.

26. Juho Kovasen em. kptk.

27. Ibid. — Myös EK:n Terijoen alaosaston em. tilannekatsaus 29. 9. 1926. — Vartiainen, Pekka (Petter) Pekanp. Em. Punaupseeriluettelot.

28. EK:n Terijoen alaosaston em. tilannekatsaus

IKUINEN MUISTO KOMMUNAAREILLE!

21-III-1920

Kaarlo Särkijoki

Matti Kallio

J. J. Järvi

Juhani Viljoja

Matti Kallio

Matti Kallio

J. J. Järvi

Virtausten, rauhan, myötöisyyden ja
 yksin kirkon kättä, ja
 ja joulunpäivän aamun
 ja kirkon kättä, ja joulunpäivän
 ne kunnat, kunnat, ja joulunpäivän
 ja joulunpäivän, ja joulunpäivän
 ja joulunpäivän, ja joulunpäivän

Tällä hetkellä muisto on
 elävä ja kirkon kättä, ja
 kirkon kättä, ja joulunpäivän
 ja kirkon kättä, ja joulunpäivän
 ja kirkon kättä, ja joulunpäivän
 ja kirkon kättä, ja joulunpäivän

SKP loibti näkyvän myytin Kuusisen klubin verilöylyssä murhattuista puoluejohtajistaan, mutta tekojen taustoja ei voitu koskaan muulle puohuevälle paljastaa. Myytin mukaan tekojen taustalla olisi ollut Suomen EK, vaikka EK:lla ei ollut murhiin mitään osuutta. Murhat olivat sen sijaan seurausta SKP:n oman jobdon toimista.

asunnolla. Pietarin komitean ilmoituksen vuoksi lykkäsi salaliitto suunnitelmansa täytäntöönpanoa tänä päiväksi, jättäen sen viime kädessä riippumaan Vartiaisen vapauttamisesta. Myös murhien toimeenpanosta kohteitten kotiosoitteissa luovuttiin, sillä VKP(b):n suomenkielisten järjestöjen keskuskomitea oli kutsuttu kokoukseen elokuun 31. päiväksi Kuusisen klubille, jossa teot voitaisiin suorittaa.²⁹

Iskuryhmän viimeinen kokous pidettiin yöllä 30./31. elokuuta August Pyy asunnolla. Terroriteko suunniteltiin lopullisesti ja uhrit jaettiin. Kun vielä Pietarin komiteasta 31. elokuuta ilmoitettiin, että lopullisen vastauksen antaminen Vartiaisen asiassa oli siirretty kulkua myöhemmäksi, katsoivat salaliittolaiset, että heidän oli toimittava päätöksensä mukaisesti.³⁰

Iskuryhmä kokoontui 31. elokuuta 1920 kello 17 Elorannan asunnolle. Punaupseeri Matikainen kävi ottamassa selville, että koolla olivat useimmat kuolemaan tuomituista. Kello 19 suunnitelma pantiin täytäntöön. Halosen ja Krokforsin ammuttavat eivät olleet kuitenkaan kokouksessa läsnä, ja he jäivät oville vartijoiksi. Kokouksessa Jukka Rahja oli juuri selostanut uutisia Puolan-rintamalta ja oli väliäika. Tupakalla aulassa ollut Jukka Rahja osui ryhmän eteen ensimmäisenä. Punaupseeri August Pyy ("Paasi") ampui hänet välittömästi, samalla haavoittui ovivahtina ollut kivipiirtäjä Elis Suurkaulio. Ampujat olivat aseistautuneet Nagan-revolvereilla ja mauserpistooleilla. Viimeisenä tuli punaupseeri Halonen aseistautuneena käsikranaateilla siltä varalta, että muut opposition miehet ammuttaisiin, jolloin Halonen käyttäisi käsikranaatteja. Tilanne kehittyi kuitenkin nopeasti sellaiseksi, että käsikranaatteja ei tarvittu. Salaliittolaiset paiskasivat kokoushuoneen ovet auki, astuivat kokoussaliiniin ja aloittivat verilöylyn. Yllätys oli täydellinen. Ensimmäiset laukaukset kaatoivat lattialle kokouksen puheenjohtajan, komissaari J. K. Lehtisen, K. M. Evän ja Jaakko Rahjan, jotka haavoittuvat vaikeasti.³¹

Ampujat ajoivat takaa uhrejaan sivuhuoneisiin ja ovivartio esti näiden ulospääsyn. Tuli-

tuksessa kuolivat välittömästi keskuskomitean jäsen Väinö Jokinen, entinen (1918) kansanvaltuuskunnan jäsen Konsta Lindqvist, SKP:n sotilasjärjestön toimitsija Ferdinand Kettunen, punaupseeri Juho Viitasaari, puolueyöntekijä Tuomas Hyrskymurto, VKP (b):n edustaja Juho Sainio ja sotilasjärjestön konttoristi Liisa Savolainen. Kuolleita oli 8 ja vaikeasti haavoitettuja 11, kun yhteensä yli 200 laukauksen jälkeen ampujilta loppuivat patruunat. Manner ja Eino Rahja säilyivät vahingoittumattomina, koska eivät sattumalta olleet kokouspaikalla. Esimerkiksi Rahjan ampuminen oli jätetty sotakoulun konekiväärikompanian päällikön, punaupseeri Uuno Malmbergin tehtäväksi. Toisaalta verilöylyssä menettivät vahingossa henkensä sellaisetkin, jotka olivat kokonaan suunnitelman ulkopuolella kuten opposition mies Sainio. Ainoa joka ryhtyi ampumaan vastaan oli Juho Viitasaari. Hän menetti henkensä yksinomaan tämän vuoksi. Myös Viitasaari oli alkuaan kuulunut opposition, mutta oli vetäytynyt siitä sittemmin pois.³²

Opposition omat tappiot olivat olemattomat. Punaupseeri Armas Pokkinen sai erehdyksessä luodin vasempaan jalkaansa. Pokkinen kuuluminen revolveriopposition osoittaa sotakoulun tyytymättömyyden mittasuhteita. Hän oli toiminut edellisestä syksystä lähtien jopa komissaari Jukka Rahjan apulaisena sotakoululla, ollen siis koulun komissaarin "oikea käsi". Ei voida ajatella, että hänen kaltaisena henkilö ryhtyisi hetken mielijohteesta tällaiseen yritykseen. Lisäksi hän oli sitä ennen toiminut kompaniapäällikkönä Aunuksen rintamalla ja siellä hän oli myös haavoittunut. Puna-armeijaan hän oli liittynyt heti syksyllä 1918 ja oli käynyt sotakoulun ensimmäisen kurssin 6. 12. 1918—26. 4. 1920. Hän oli nuori (27-vuotias) mutta kokenut taistelija, joka oli ollut kompaniapäällikkönä jo Suomen punakaartissa. Raivolan pitäjistä lähtöisin olleen entisen kirvesmiehen juuret olivat syvällä työväenliikkeessä. Hän oli ainakin SKP:n jäsen mutta todennäköisesti suoraan myös veljespuolueen VKP(b):n jäsen.³³

Pokkinen tausta on tyyppinen revolveriopi-

positiolaisen tausta. Opposition laajuus paljastui sittemmin käynnistetyissä tutkimuksissa. Käytettävissä olevien tietojen mukaan syyskuun 9. päivään mennessä oli vangittu 93 oppositiolaista, joista 57 oli punaupseereita ja kaksi entistä suomalaista (Saksan) jääkäriä, jotka olivat puna-armeijan palveluksessa. Eräiden tietojen mukaan vangittuja olisi ollut toista sataa, mutta kannattajia oppositiolla lie-nee ollut huomattavasti enemmän. Yksistään 3. syyskuuta. Valkeasaaresta tuotiin Pietariin parikymmentä vangittua suomalaista punaupseeria.³⁴

Itse terrori-iskun tehneen ryhmän pidätys oli helppo; he antautuivat itse miliisille. Allan Hägglund lähti ryhmän puolesta etsimään virkavaltaa ja löysikin kello 20.30 paikalle sattuneen Pietarin rikosasiain miliisipäällikkö N. N. Kramerin. Hägglund luovutti aseensa ällistyneelle Kramerille ja ilmoitti:³⁵

Olen suomalainen kommunisti, äsken kokouksessamme selvitimme välimme valkokaartilaisten kanssa, jotka veivät meidät kansalaissotaan. Huoneustossa on vielä minun tovereitani, jotka ovat aseistetut, ja jos te lähdette mukaani puhumaan heidän kanssaan, niin hekin antautuvat teille. Paitsi tovereitani on huoneustossa vastustajiammekin, osa tapettuina, hekin asetettuina.

Otettuaan Hägglundilta revolverin Kramer antoi tälle 10 minuuttia aikaa taivutella toverinsa antautumaan. Ei kulunut 10 minuuttiakaan, kun ylhäältä klubikerroksesta alkoi laskeutua miehiä revolverit kädessä. Hägglund keräsi näiltä aseet ja luovutti Kramerille. August Pyy puolestaan luovutti Kramerin seurassa olleelle korttelimiliisi Malanjinille kirjeen, joka oli osoitettu "Venäjän kommunistisen liikkeen johtajille tovereille Leninille, Sinovjeville y.m.". Kirje oli Hägglundin ja Pyyntä etukäteen laatima, vaikka sen päiväykseksi oli merkitty 1. 9. 1920. Siinä todettiin, "ettei kirjelmän tarkoituksena ole henkilökohtainen puolustus, vaan pyrkimys selittää murhatapahtuma kommunistiselle työläisjoukolle niin hyvin Venäjällä kuin Suomessakin". Kirjeessä toistettiin aiemmat väitteet ja perusteltiin teon oikeutusta:³⁶

- - että nämä porvarillisen sivistyksen saaneet työläisten harteille kohonneet poliittiset seikkailijat - - olosuhteiden pakosta ovat tulleet näytelleiksi kommunismin osaa, että nämä kurjat herrat pakenivat kansalaissodan loppusuorituksen kriittisellä hetkellä Suomesta jättäen kymmentuhantiset joukot valkoisten ammuttaviksi. He olisivat voineet pelastaa ne, mutteivat edes koettaneet. He säilyttivät nahkansa, mutteivat pelastaneet aatetta. Suomessa nämä kurjat sosialidemokraattiset johtajat salasivat meiltä venäläisten kommunistien liikkeen ja sen kehityksen, he opettivat halveksimaan venäläisiä, ryssiä. Täällä oleva suomalainen Kommunistinen proletariaatti päätti ryhtyä tekoihin. Se näki vääryyden, se näki, mitä varten herrat muuttuvat kommunisteiksi, se näki heidän kommunistisen elämänsä.

Kaikki tämä pakoitti suomalaiset työläiset tarttumaan aseisiin, pitää sitä parhaana vallankumouksellisena keinona vapauttaakseen itsensä tästä kurjasta roskasta.

Vangitut kuljetettiin Moskovaan Butyrkan vankilaan. Useimmat heistä vapautettiin pian, mutta 23 epäiltyä joutui jäämään tutkintavankuteen. Tutkintatuomarina oli M. Luts kij. SKP:n keskuskomitea kykeni vaikuttamaan siihen, että Voitto Eloranta saatiin joukon johtajaksi ja täten pääsyytetyksi, vaikka Eloranta ei edes ollut läsnä ampumistilaisuudessa. Päätodisteina olivat Elorannan vainoharhaisen vaimon epämääräiset "todistukset" miehensä yhteyksistä Englannin ja Suomen tiedustelupalveluihin. Ne esitettiin tapauksen käsittelyä johtaneen yleisvenäläisen toimeenpanevan komitean korkeimman tribunaalin tutkintako-

29. 9. 1926. Hägglund, Allan Kaarlomp. ja Joronen, Juho Tanelinp. EK-VALPO

29. Juho Kovasen em. kptk.

30. Ibid. EK:n Terijoen alaosaston em. tilannekatsaus.

31. Kovasen em. kptk. EK:n Terijoen alaosaston em. tilannekatsaus.

32. Ibid. — Myös: Malmberg, Uno Felix. EK-VALPO Hmp. 972. — Myös: Väinö Salmi Punaisen sirpin Karjala (Jyväskylä 1976), s. 35—56.

33. Pokkinen, Armas Esanp. EK-VALPO Hmp. 1724.

34. Yleisesikunnan ilmoitus no. 1288/20 EK:lle (Tuittu, Kalle Kustaa. EK-VALPO Hmp. 1860).

35. "Lindstedtin selostus lokak. 1922" (Evä, Kustaa Mikko. EK-VALPO Hmp. 763; Sundman, Oskar Aleksander. EK-VALPO Hmp. 2010; Palho, Otto Hjalmar Oskarinp. EK-VALPO Hmp. 1226).

36. Ibid.

mission puheenjohtajalle, Jelena Federovna Rozmirovitshille.³⁷

Tuomiot luetaan 1922

Lopulta tammikuussa 1922, kun jo puolitoista vuotta kestäneen tutkintavankeuden aikana kaksi vangittua oli kuollut sekä kaksi karannut, Elorantaa lukuun ottamatta loput 18 syytettyä vapautettiin. Tällöin syytetyille ilmoitettiin, että heillä oli kaksi viikko aikaa tutustua asiapapereihin.

Oikeudenkäynti alkoi 7. helmikuuta 1922 ja kesti viisi päivää. Oikeuden yleisenä syyttäjänä toimi Nikolai Krylenko (1885—1938), joka toimi vuosina 1918—31 syyttäjänä kaikissa poliittisesti merkittävimmissä oikeudenkäynneissä. Krylenko oli toiminut ennen vallankumousta bolshevikkien sotilasjärjestössä ja vuodesta 1918 hän oli keskeisiä hahmoja luotaessa neuvostovallan syyttäjälaitosta. Oikeudenkäynnin tulkkina oli Kustaa Rovio, jonka jääviys olisi normaalin oikeuskäsityksen mukaan pitänyt asettaa kyseenalle. Syytetyillä oli kaksi puolustusasianajajaa ja yksi syytetyistä — Väinö Puukka — puolusti itse itseään.³⁸

Syyttäjä Krylenko ajoi lieviä tuomioita. Opposition johtajaksi väitetylle Voitto Elorannalle ajettiin ainoana kuolemantuomiota. Ampumisiin todistettavasti osallistuneille ajettiin 5 vuoden vankeustuomiota ja opposition toimikuntaan kuuluneille 3 vuoden tuomiota. Seitsemän vangittua olisi vapautettu kokonaan syytteistä, joukossa mm. Armas Pokkinen. Tuomiot olisivat lievenneet vielä lisää, kun vallankumouksen vuosipäivänä (7. 11. 1921) annetun armahdulain nojalla olisi Krylenkon esityksen mukaan muutettu Elorannan tuomio 5 vuodeksi vankeutta ja loput syytetyt olisi armahdettu kokonaan.³⁹

Näin lieviin tuomioihin voi etsiä moniakin syitä. Bolshevikkivallankumousta seuraneen verisen valtataistelun ja kansalaissodan oloissa suomalaisten keskinäinen välienselvittely ei ollut mitenkään poikkeuksellinen tapaus. Kun valta oli jo tällöin vakiintunut, ei sen pitäminen edellyttänyt enää lisää väkivaltaa. Toi-

saalta on nähtävissä, kuinka bolshevikit pitkälle ymmärsivät revolveriopposition näemyksiä — he olivat omalla suoralla tavallaan bolshevikkien perillisiä. Syyttäjä Krylenko korosti tribunaalille, ettei tuomioiden tarkoitus saa olla kosto. Krylenkon mukaan syytetyt voitiin vielä pelastaa vallankumoukselle. Aluksi Krylenko vaati rangaistusta murhista. Sitten hän vaati rangaistusta poliittisista murhista. Viimeisessä oikeuden istunnossa hän vaati rangaistusta vain valtiollisesta järjestyksikkomuksesta ja hänen syytekirjelmänsä oli enemmän puolustus- kuin syytepuheen- vuoro.⁴⁰

SKP:n keskuskomiteassa vangittujen vapauttamiset aiheuttivat kuitenkin levottomuutta. Se teki voitavansa heidän uudelleen vangitsemisekseen. Syytetyt olivat esiintyneet oikeudessa hyvin rohkeasti, puolustaneet vallankumouksen puhtausta, eivät olleet katu- neet ja pitivät tekoaan puhtaasti periaatteellisenä.⁴¹

Kaksi päivää vangittujen vapauttamisesta Tsheka vangitsi heidät uudestaan. Tsheka ei hyväksynyt amnestiaa, vaan vaati, että tuomiot oli pantava täytäntöön alkuperäisinä. Yleisvenäläisen toimeenpanevan keskuskomitean ("parlamentin") korkein tribunaali katsoi 12. helmikuuta 1922 tapauksen tutkituksi ja julisti tuomiot alkuperäisessä muodossaan SKP:n tyydytykseksi. Vankilatuomioita saaneet joutuivat istumaan Butyrkan vankilassa kesäkuun 24. päivään asti. Vapautus ei tällöinkään ollut pitkä, vaan heidät vangittiin uudelleen elokuussa 1922. Viiden vuoden tuomion saaneita säilytettiin Butyrkassa Moskovassa 14. kesäkuuta 1926 asti ja kolmen vuoden tuomion saaneita Shpalernajassa Leningradissa 17. lokakuuta 1923 asti, jolloin heidät kaikki karkotettiin Siperiaan Tshitan kaupunkiin 29. kesäkuuta 1926 asti, "koska olivat aloittaneet oppositiotoiminnan heti uudestaan". Kaksi lopulta valuutta- ja elintarvekeinottelusta tuomittua "spekulanttia" passitettiin Solovetskin työleirille. Voitto Elorannan kuolemantuomio puolestaan pantiin täytäntöön ampumalla vasta 9. marraskuuta 1922, vaikka Vapaus-lehti ehti julkaista uutisen hänen teloituksestaan

jo helmikuussa.⁴²

Erikoista on, että yksikään päätekeijöistä ei yrittänyt loppuvaiheessa karkuun, vaikka tilanne paheni koko ajan. Tiettävästi he olivat keskuudessaan päättäneet, että ”kärsivät kuu- liaisesti heille tuomitut rangaistukset”. Heidän myöhemmät kirjeensä karkoituspaikasta eivät osoittaneet vielääkään erityistä katumusta.⁴³

SKP:tä revolveriopposition tapauksen käsittely ”läpihuutojuttuna” jäi harmittamaan. Armeijakunnan komissaarin korkeaan sotilasarvoon ylenneen Eino Rahjan Vapaus-lehdessä julkaisemassa kiukunpurkauksessa ei näy vain tyytymättömyys tuomioihin, vaan jo myös hänen oman henkilökohtaisen oppositiionsa synty SKP:n keskuskomiteassa, joka johtikin talvella 1927 hänen erottamiseensa keskuskomiteasta.⁴⁴

Murhaajat vangittiin, mutta koska KK ei ollut eheä ja yhtenäinen niin eivät venäläiset toveritkaan osanneet ottaa selvää kantaa asiassa. Osa KK:n jäsenistä arvosteli niitä henkilöitä, jotka joutuivat toimimaan puutteessa olevan joukon keskuudessa ja joiden oli joskus oikein hävyttömälle oppositiionihenkilölle (jotka kaikki ovat tunnettuja) sanoa suoraan häikäilemättä totuuden päin silmiä. Arvostelijaosa KK:n jäsenistä ei ollut koskaan massojen kanssa tekemisissä, pait-si paraatipuhujina — siinä heidän työnsä. Arvostella he kyllä osasivat, saadakseen joukoilta kannatusta vanhaan hyvään sos.-dem. puolueessa opittuun tapaan.

Täytyy sanoa, että oikeudessa ja myös edellä olleessa tutkinnossa murhan kaikki vaiheet eivät tulleet ilmi. Murhaajat salasivat niin tutkinnolla kuin oikeudessa rikostoverinsa. Ja kuluu pitkä aika ennen kuin koko totuus asiasta tulee päivänvaloon.

Murhaajat käyttivät edukseen Venäjän puolueessa siihen aikaan ollutta virtausta, nimittäin itseään työläisoppositioonin (robotshaja oppozitsija) kuuluviksi.

Venäläisten toverien asettama tutkintotuomari ei ollut tehtävänsä tasalla ja siksi oikeusjuttu meni niin kuin se meni ja suuri osa todellisia rikollisia pääsi vapaaksi.

Lopuksi Rahja syyti, kuten SKP:n piirissä on tapana ollut, revolverioppositiosta Suomen Etsivää keskuspoliisia. Etsivällä keskuspoliisilla ei — se tässä todettakoon — ollut tapauksen

kanssa mitään tekemistä sen paremmin suoraan kuin välillisestikään. Tapaus jäi SKP:n sisäiseksi bolshevikkien esikuvan mukaiseksi ”palatsivallankumousyrytykseksi”, johon neuvosto-osapuolellakaan ei omien ongelmien ohella ollut suurempaa halua puuttua.

Useita vuosia myöhemmin SKP esitti ”todisteina” parin revolverioppositiolaisen punaupseerin tunnustukset, että he olivat toimineet ulkomaisesta toimenksiannosta. ”Tunnustuksia” ei kuitenkaan ollut hankittu rehellisillä keinoilla.⁴⁵

Opposition merkittävimäksi tulokseksi jäi, että neuvostohallitus leikkasi SKP:n keskuskomitean saaman toiminta-avustuksen puoleen. Kun SKP oli saanut vuosineljänneksittäin 7 miljoonaa ruplaa eli vuosittain 28 miljoonaa, sai se tästä lähtien vuosineljänneksittäin 3,5 miljoonaa eli vuosittain 14 miljoonaa.⁴⁶

Toinen seuraus oli, että siitä lähtien sotakoulun pääsyehtoihin tuli kahden SKP:n tai VKP (b):n jäsenen suositus ja takaus, ettei hakija ollut tehnyt ”mitään rikosta neuvostohallitusta vastaan eikä ole ollut syytteessä neuvos-

37. Ibid. — Myös Who Was Who in the USSR (1972), s. 320—321 (Krylenko, Nikolai Vasiljevitch) ja s. 483. (Rozirovitsh, Jelena Federovna).

38. Ibid. — Myös: Muistio revolverioppositiosta. EK-VALPO Amp. XXXV A 2. — Juho Kovasen em. kptk. EK:n Terijoen alaosaston em. tilannekatsaus 29. 9. 1926. — J.R.: Murheellinen muistopäivä. Kansan Työ no. 199 1. 9. 1935.

39. Juho Kovasen em. kptk.

40. Elokuun Kommunaardit. Leningrad 1926. S. 77—88. — Myös: EK:n Terijoen alaosaston em. tilannekatsaus 29. 9. 1926 — Vapaus no. 63 23. 3.— no. 73 4. 4. 1922 (Krylenkon puhe 11-osaisena jatkosarjana).

41. EK:n Terijoen alaosaston em. katsaus 29. 9. 1926.

42. Muistio revolverioppositiosta. EK-VALPO Amp. XXXV A 2. — EK:n Terijoen alaosaston em. tilannekatsaus 29. 9. 1926 EK — Vapaus no. 38 21. 2. 1922 (uutinen tuomioista).

43. EK:n Terijoen alaosaston em. tilannekatsaus 29. 9. 1926. — Kirjeistä esim. ”Aku Paasin” (August Pyy) kirjeet 1. 1. 1924 Verhne-Udskista (Burjatilais-Mongolien tasavallasta) ystävälleen Säiniölle, 6. 10. 1924 Tshitasta ystävälleen Säiniölle, 3. 4. 1925 Borzjasta ystävälleen Helsinkiin (Paasi (Pyy), August Juhonp. EK-VALPO Hmp. 3699).

44. Vapaus no 100 10. 9. 1925.

45. Antti Pokkisen kptk. no. 18/30. Terijoella 26. 2.— 12. 3. 1930 (Pokkinen, Antti Esamp. EK-VALPO Hmp. 975). — Tunnustuksista esim. punaupseeri Matti Halosen tunnustus (Vapaus no. 140 15. 12. 1926) ja rautatieläinen Felix Käärriäisen tunnustus (Vapaus no. 5 12. 1. 1928).

46. Niilo Nikolai Nikulinin kptk. no. 220/21 heinäk. 1921 EK-VALPO Amp. III A 1.

to-oikeudessa". Vastaavasti kelpasi kuitenkin myös kahden sotakoulun puoluekollektiiviin kuuluvan kurssilaisen takaus.⁴⁷

47. (EK:n) Luettelo suomalaisista punaupseereista, sotakoululaisista ja erikoistoimissa olevista Venäjällä. Helsinki 1924 S. II.

Irina Takala

Venäjän-Karjalan suomalaisten kohtaloita

Karjalan suomalaisten kohtalo on ongelmana laaja ja monitahoinen. Se liittyy erottamattomasti Neuvostoliiton kaikkien kansojen yhteiseen kohtaloon; ne kaikki ovat joutuneet kärsimään totalitaarisesta valtiojärjestelmästä. Tässä kirjoituksessa tarkastellaan suomalaisväestön lukumäärää Karjalassa toista maailmansotaa edeltävinä vuosina ja esitetään ensimmäisiä tutkimustuloksia 1930-luvun jälkipuoliskon vainoista.

Ennen vallankumousta Venäjän-Karjalassa asui vähän suomalaisia. Vuoden 1897 ensimmäisen yleisvenäläisen väestönlaskennan mukaan Aunuksen läänin neljässä kihlakunnassa (Petroskoin, Aunuksen, Puudosin ja Poventsan) sekä Arkangelin läänin Kemin kihlakunnassa, joka myöhemmin liitettiin Karjalaan, asuin noin 2 000 suomalaista (0,9 % väestöstä).¹

Ensimmäinen maailmansota ja lokakuun vallankumous aiheuttivat muutoksia: valtionrajat muuttuivat, Suomesta tuli itsenäinen tasavalta, Karjalassa oli menossa kansalaissota. Suomalaisia alkoi muuttaa itärajan taakse Karjalaan. Karjalan Työkommuunia perustettaessa 1920 sen alueella asui vain noin 1 000 suomalaista (0,6 % väestöstä).² Heti Venäjän kansalaissodan päätyttyä suomalaisten lukumää-

rä alkoi kuitenkin nopeasti kasvaa. Vuonna 1926 suomalaisia oli 0,9 % väestöstä (2 544 asukasta),³ 1933 3,2 % (12 088 asukasta).⁴ Näistä 12 000:sta vain noin 12 % (1 447 asukasta) oli syntynyt Karjalassa.⁵ Suurimman osan suomalaisia siirtokuntaa muodostivat tulokkaat Suomesta ja Pohjois-Amerikasta.

Seuraavina vuosina ulkosuomalaisten maahanmuutto tyrehtyi käytännöllisesti katsoen kokonan ja alkoi paluumuutto. Suomalaisten muutto Suomesta jatkui kuitenkin, mikä korvasi paluumuutosta aiheutuneen väestön vähenemisen. Siitä huolimatta vuoteen 1939 suomalaisväestön lukumäärä laski noin 8 000:een (8 322—1,8 %).⁶

Karjalaan muuton laajuus

Vuoden 1918 epäonnistuneen vallankumouksen jälkeen tuhannet suomalaiset punaiset pakenivat valkoista terroria Neuvosto-Venäjälle.⁷ Ajan mittaan jotkut heistä palasivat kotimaahansa, toiset asettuivat asumaan Pietariin ja Moskovaan sekä Buin, Vologdan, Kostroman ja Nižni Novgorodin kaupunkeihin. Muutamia lähetettiin Uralille ja Siperiaan. Useat entisistä punkaartilaisista liittyivät heti Neuvosto-Venäjälle tultuaan vapaaehtoisesti punarmeijaan ja osallistuivat aktiivisesti kansalaissotaan, mm. Karjalassa⁸

Ensimmäiset maahanmuuttajat tulivat Karjalaan jo 1918, tosin heitä oli melko vähän, oletettavasti enintään 500 henkilöä (vuosina 1918—20). He olivat etupäässä Suomen sosialidemokraattisen puolueen ja Suomen kommunistisen puolueen toimihenkilöitä, joiden oli määrä auttaa Karjalan Työkommuunin perustamisessa ja neuvostovallan elinten muodostamisessa kansallisilla alueilla. Karjalan vallankumousskomitean ja toimeenpanevan komitean puheenjohtajaksi tuli 1920 Edvard Gylling, vallankumousskomitean jäseniksi valittiin Jaakko Mäki ja Eemil Järvisalo. Kahden vuoden kuluttua Järvisalo nousi tasavallan puoluejärjestön johtajaksi. Vuosina 1923—24 Karjalan toimeenpanevan komitean jäsenistä suomalaisia oli noin 26 % ja kihlakuntien toi-